

Харківська академія неперервної освіти

Ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти

**Методичні рекомендації
щодо створення інклюзивного простору
в закладах дошкільної освіти**

**Харків
2025**

УДК 373.21:376
М 54

Схвалено науково-методичною радою
КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»
(протокол № 2 від 25.06.2025).

За загальною редакцією Л. Д. Покроєвої, ректора Харківської академії неперервної освіти, доктора філософії, заслуженого працівника освіти України

Рецензент:

Алла Остапенко, кандидат педагогічних наук, проректор із науково-методичної роботи КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти».

Укладачі:

Інна Малакей, завідувач Ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти; Анастасія Вітюк, Тетяна Чотій – методисти Ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти».

Методичні рекомендації щодо створення інклюзивного простору в закладах дошкільної освіти Харківської області / І. Малакей, А. Вітюк, Т. Чотій; за заг. ред. Л. Д. Покроєвої. – Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2025. – 28 с.

Методичні рекомендації містять добірку матеріалів щодо організації та змісту інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами в закладах дошкільної освіти, що ґрунтуються на нормативно-правових документах чинного законодавства з питань інклюзії.

Для керівників закладів дошкільної освіти, вихователів-методистів, асистентів вихователів, педагогічних працівників, які забезпечують психолого-педагогічний та корекційно-розвитковий супровід дітей з особливими освітніми потребами, працюють в інклюзивних групах.

Вступ

У сучасному освітньому просторі України інклюзивна освіта стає не просто концепцією, а життєво необхідною практикою, що базується на принципах рівності, поваги до розмаїття та створення безпечного й комфортного середовища для кожної дитини. Особливої уваги потребує розвиток інклюзивного підходу саме на рівні закладів дошкільної освіти (далі – ЗДО), адже саме тут закладаються основи подальшого навчання, формуються ключові соціальні та емоційні навички.

Харківська область, як один із активних регіонів у впровадженні інноваційних підходів до освіти, прагне забезпечити кожній дитині доступ до якісної, адаптованої до її потреб дошкільної освіти. У цьому контексті методичні рекомендації спрямовані на підтримку педагогічних працівників, керівників ЗДО, асистентів вихователя та всіх фахівців, залучених до створення інклюзивного середовища.

Метою методичних рекомендацій є надання практичних орієнтирів, інструментів і кращих практик для формування ефективного інклюзивного простору, що враховує потреби кожної дитини, незалежно від її фізичних, інтелектуальних, мовленнєвих чи емоційно-поведінкових особливостей. Рекомендації враховують чинне законодавство, сучасні наукові підходи, а також реалії функціонування дошкільної освіти в умовах воєнного стану та викликів сьогодення.

Сподіваємося, що ці методичні рекомендації стануть надійною опорою в щоденній роботі педагогів і допоможуть зробити кожен заклад дошкільної освіти Харківщини відкритим, дружнім і безпечним простором для всіх дітей.

Організація освітнього процесу дітей з особливими потребами в закладі дошкільної освіти

Кожна дитина – це неповторний світ, сповнений потенціалу, бажань і мрій. І завдання сучасного освітнього простору – створити умови, щоб цей світ міг розкритися повною мірою, незалежно від будь-яких особливостей. У закладах дошкільної освіти України на крилах інклюзії розбудовується саме такий простір, де діти з особливими освітніми потребами (далі – ООП) не просто присутні, а повноцінно й активно інтегровані в освітній процес. Це не просто данина вимогам часу, а глибоке усвідомлення цінності кожної особистості.

Шлях до інклюзивної освіти в Україні міцно вкорінений у національному законодавстві. Він простежується від фундаментального Закону України «Про освіту», що утверджує право кожної людини на доступну та якісну освіту, до спеціалізованих постанов, які деталізують механізми впровадження інклюзії.

Ключову роль у нормативних документах відіграє постанова Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 р. № 530 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти». Цей документ – справжній архітектор системи, адже він докладно окреслює:

- правила створення інклюзивних груп у ЗДО, визначаючи допустиму кількість дітей з ООП, щоб якість навчання не страждала, а кожна дитина отримувала належну увагу;
- механізми формування команди психолого-педагогічного супроводу – багатофункціонального мозку інклюзивного процесу, що планує та координує всі дії;
- роль асистента вихователя – тієї невтомної руки допомоги, що підтримує дитину на кожному кроці освітнього шляху;
- розробку індивідуальної програми розвитку (далі – ІПР) – унікального плану, створеного спеціально для потреб кожної дитини;
- порядок надання корекційно-розвиткових послуг – цілющого джерела, що допомагає подолати труднощі та розкрити потенціал.

Ці документи разом з іншими нормативно-правовими актами та методичними рекомендаціями Міністерства освіти і науки України створюють надійну правову базу, що гарантує права дітей з ООП та визначає чіткі рамки для діяльності закладів дошкільної освіти. На основі цієї нормативної бази формується освітній процес, який будується на ключових принципах інклюзивної освіти – принципах, що

стають справжнім світлом на шляху до повноцінного розвитку та успішної інтеграції кожної дитини.

Організаційні форми навчання. Водночас для ефективного задоволення різноманітних потреб дітей з ООП у системі дошкільної освіти є різні організаційні форми навчання. Найпоширеніші з них – інклюзивні та спеціальні групи, які мають спільну мету, але відрізняються підходами, умовами функціонування та рівнем підтримки. Особливості організації інклюзивного освітнього середовища в групах ЗДО наведено в додатку 1.

Інклюзивні групи створюються на підставі заяви батьків і висновку інклюзивно-ресурсного центру (далі - ІРЦ), передбачають спільне навчання дітей з ООП і без, сприяють соціалізації та зазвичай включають до трьох дітей з ООП у групі. Підходять для дітей, які можуть інтегруватися в середовище однолітків за належної підтримки.

Спеціальні групи передбачають навчання дітей з подібними порушеннями розвитку в спеціально облаштованому середовищі з фаховим супроводом. Вони потребують наявності відповідного контингенту, ресурсів і спеціалістів, зокрема вчителів-логопедів, учителів-дефектологів, орієнтовані на інтенсивну підтримку дітей, які мають складні або глибокі порушення.

Обидва типи груп передбачають обов'язкову ІПР, підтримку асистента вихователя, а також фінансуються з державного та місцевого бюджетів.

Принципи. Незалежно від обраної форми навчання, освітній процес для дітей з ООП у закладах дошкільної освіти будується на означених нижче непорушних принципах, що освітлюють шлях до повноцінного розвитку та інтеграції.

- *Інклюзія – це не просто про присутність, а про активне включення.* Тобто це спільне навчання та виховання, де діти з ООП гармонійно розвиваються разом з однолітками, відчуваючи себе повноправними учасниками життя групи.
- *Індивідуалізація – це визнання унікальності,* адже кожна дитина – окрема історія, тому й підхід до неї має бути унікальним, адаптованим до її потреб, інтересів і темпу розвитку.
- *Командний підхід – це єдність у багатоманітності.* Успіх інклюзії залежить від злагодженої взаємодії всіх зацікавлених сторін: вихователів, фахівців, батьків, адміністрації. Це як оркестр, де кожен інструмент грає свою партію, але разом створюють гармонійну мелодію.
- *Раннє втручання – це інвестиція в майбутнє.* Тому чим раніше буде виявлено особливі потреби дитини та надано

кваліфіковану допомогу, тим більші шанси на успішний розвиток і мінімізацію подальших труднощів.

- *Створення безбар'єрного середовища – це відкриті двері для всіх.* Це не лише пандуси та широкі проходи, а й психологічний комфорт, прийняття та толерантність, що дозволяють дитині почуватися в безпеці та вільно виражати себе.

Сучасна система дошкільної освіти в Україні активно трансформується, аби створити сприятливі умови для всебічного розвитку кожної дитини, незалежно від її індивідуальних особливостей. Інклюзія в ЗДО – це не лише про доступність, а також і про повагу, прийняття та створення середовища, де кожна дитина відчувається захищеною, цінною та здатною досягати успіху. Особливу увагу в цьому процесі приділяють дітям з особливими освітніми потребами, для яких якісна, індивідуалізована підтримка стає запорукою гармонійного розвитку.

Індивідуальна програма розвитку. Одним із ключових інструментів у забезпеченні такої підтримки є *індивідуальна програма розвитку*. Це не просто документ, а детальна дорожня карта, що визначає індивідуальну освітню траєкторію кожної дитини.

Розробка ІПР – це спільна творчість команди психолого-педагогічного супроводу та, що дуже важливо, батьків дитини. Вона починається протягом десяти днів із моменту зарахування дитини до інклюзивної групи й охоплює:

- детальну інформацію про дитину, включаючи її сильні сторони, інтереси та зони найближчого розвитку;
- чітко сформульовані індивідуальні освітні цілі та завдання;
- перелік корекційно-розвиткових послуг, що будуть надаватися;
- адаптації та модифікації освітнього середовища;
- критерії оцінювання прогресу.

ІПР – це живий документ, який регулярно переглядається (не менше двох разів на рік), щоб він завжди відповідав поточним потребам дитини та її успіхам.

Команда психолого-педагогічного супроводу. Успіх інклюзії значною мірою залежить від злагодженої роботи спеціалістів. *Команда психолого-педагогічного супроводу* – це серце підтримки дитини з ООП. Вона об'єднує керівництво ЗДО, вихователів, асистента вихователя, практичного психолога, соціального педагога, корекційних педагогів, фахівців інклюзивно-ресурсних центрів, медичного працівника, а також батьків. Їхня співпраця дозволяє всебічно оцінити потреби дитини,

розробити та реалізувати ІПР, надавати методичну підтримку педагогам і постійно відстежувати прогрес дитини.

Не менш важливою є роль *асистента вихователя*. Це не просто помічник, а фахівець, що стає справжньою опорою для вихователя та дитини з ООП. Асистент допомагає в адаптації матеріалів, забезпечує індивідуалізовану підтримку під час занять і режимних моментів, сприяє соціалізації дитини та її взаємодії з однолітками, а також веде постійне спостереження за прогресом дитини. Його присутність дозволяє вихователю зосередитися на роботі з усією групою, водночас забезпечуючи повноцінну підтримку дитині з ООП.

Корекційно-розвиткові послуги. Комплексну підтримку інклюзивного процесу доповнюють *корекційно-розвиткові послуги* – важлива складова інклюзивної освіти, що спрямована на подолання труднощів розвитку та формування компенсаторних навичок. Їхній обсяг і зміст визначаються висновком інклюзивно-ресурсного центру та фіксуються в індивідуальній програмі розвитку. Це можуть бути:

- заняття з учителем-логопедом для корекції мовленнєвих порушень;
- заняття з учителем-дефектологом для розвитку пізнавальної діяльності та сенсорного сприйняття;
- заняття з практичним психологом для розвитку емоційно-вольової сфери та корекції поведінки;
- заняття з лікувальної фізкультури або фізичної реабілітації для фізичного розвитку.

Ці послуги можуть надаватися як штатними фахівцями ЗДО, так і залученими спеціалістами, фінансування яких забезпечується, зокрема, за рахунок освітньої субвенції.

Адаптація освітнього середовища. Для повноцінної інклюзії критично важливою є *адаптація освітнього середовища*. Це означає створення безбар'єрного простору, що включає не лише фізичну доступність, а й забезпечення відповідним обладнанням, дидактичними матеріалами, що враховують особливості всіх дітей. Використання візуальних розкладів, тактильних іграшок, альтернативних засобів комунікації – це все елементи, що роблять середовище доступним і зрозумілим для кожної дитини.

Взаємодія з батьками є підґрунтям успіху. Вони не просто «спостерігачі», а й повноправні учасники освітнього процесу, члени команди психолого-педагогічного супроводу. Регулярна комунікація, спільне обговорення прогресу дитини, її потреб, а також залучення батьків до домашньої роботи над розвитком – це шлях до взаємного розуміння та синергії зусиль.

Професійний розвиток педагогів є безперервним процесом. Курси підвищення кваліфікації, тренінги, семінари з питань інклюзивної освіти, вивчення сучасних методик роботи з дітьми з ООП – це все дозволяє педагогам бути готовими до викликів і ефективно впроваджувати інклюзивні підходи.

Саме тому організація освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами в закладі дошкільної освіти – це постійна, динамічна робота, що вимагає гнучкості, професіоналізму та глибокого розуміння індивідуальних потреб кожної дитини. Це шлях до створення інклюзивного суспільства, де кожен має змогу розкрити свій потенціал і відчувати себе частиною великої спільноти.

Додаток 1

Організація інклюзивного освітнього середовища в ЗДО

Критерій	Інклюзивні групи	Спеціальні групи
Нормативна база	Постанова КМУ № 530 від 10.04.2019 (зі змінами від 28.07.2021 та 26.04.2022)	Постанова КМУ № 381 від 04.04.2025 (набирає чинності з 01.08.2025)
Підстава для створення	Заява одного з батьків або законного представника та висновок ІРЦ	Заява одного з батьків або законного представника; висновок ІРЦ; наявність відповідного контингенту дітей, матеріально-технічної бази та кадрового забезпечення
Кількість дітей з ООП у групі	До 3 дітей, зокрема не більше однієї дитини з IV або V рівнем підтримки	Залежить від категорії ООП та рівня підтримки; наприклад, до 10 дітей з інтелектуальними труднощами II рівня підтримки, до 6 дітей з IV–V рівнем підтримки
Віковий діапазон	Відповідно до загальної вікової періодизації (зазвичай 3–6 років)	Від 2 до 7 (8) років, залежно від потреб дитини
Штатні одиниці	Асистент вихователя (1 на групу); можливе залучення асистента дитини	Асистент вихователя (1 на групу); можливе залучення асистента дитини; спеціальні педагоги (логопед, дефектолог, олігофренопедагог та ін.) залежно від типу порушень
Індивідуальна програма розвитку (ІПР)	Обов'язкова для кожної дитини з ООП; розробляється командою психолого-педагогічного супроводу	Обов'язкова; розробляється з урахуванням специфіки порушень та рівня підтримки
Рівні підтримки	Визначаються ІРЦ; від I до V рівня	Визначаються ІРЦ; від II до V рівня; ураховуються при формуванні груп

Критерій	Інклюзивні групи	Спеціальні групи
		і визначенні наповнюваності
Матеріально-технічне забезпечення	Адаптація середовища, ресурсна кімната, навчально-методичні матеріали	Спеціалізоване обладнання, корекційно-розвиткові засоби, адаптоване середовище
Фінансування	З місцевих бюджетів, державної субвенції, інших джерел	З місцевих бюджетів, державної субвенції, інших джерел
Мета	Спрямовані на забезпечення спільного навчання дітей з ООП та їхніх однолітків без ООП, що сприяє соціалізації та розвитку толерантності	Створюються для дітей з певними категоріями ООП, які потребують інтенсивної підтримки та спеціалізованих умов навчання

Малакей І. С.,
завідувач Ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти
КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»
innonoprienko@gmail.com

Організація роботи команди супроводу дітей з особливими освітніми потребами

У процесі реформування системи освіти України та запровадження інклюзивного навчання зростає потреба у формуванні дієвого механізму підтримки дітей з особливими освітніми потребами. Значною складовою цього процесу є робота команди психолого-педагогічного супроводу (далі – КППС), яка забезпечує всебічний підхід до розвитку, навчання та соціалізації таких дітей [15].

Ця команда виконує ключову роль, координуючи зусилля педагогів, фахівців, батьків і адміністрації навчального закладу для створення оптимальних умов, що відповідають індивідуальним потребам кожної дитини. Злагоджена системна діяльність команди не лише сприяє реалізації індивідуальної програми розвитку, але й допомагає дитині гармонійно інтегруватися в освітнє середовище [19].

Своєчасна та якісна організація роботи команди супроводу підвищить результативність освітнього процесу, сприятиме утвердженню принципів рівності, поваги до кожної особистості й інклюзії, які є фундаментальними цінностями демократичного суспільства [14].

Методичні рекомендації, представлені в межах цього підходу, спрямовані на підтримку педагогів і адміністрацій навчальних закладів у розбудові ефективної роботи команди супроводу. Вони пропонують

чітке визначення функцій усіх учасників процесу, налагодження партнерських відносин із батьками та іншими спеціалістами. Окрім того, ці рекомендації включають практичні інструменти для планування, упровадження та моніторингу індивідуального освітнього маршруту дитини з ООП.

Основні функції роботи КППС:

1. Діагностична функція:

- Виявлення індивідуальних особливостей розвитку дітей: проведення психолого-педагогічної діагностики для визначення рівня розвитку пізнавальних процесів (уваги, пам'яті, мислення, мовлення), емоційно-вольової сфери, соціальної адаптації, а також виявлення можливих труднощів у навчанні та розвитку [1].
- Раннє виявлення дітей з особливими освітніми потребами: ідентифікація дітей, які потребують корекційно-розвиткової допомоги, та своєчасне скерування їх на комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини (ІРЦ) [8].
- Моніторинг динаміки розвитку: систематичне спостереження за змінами в розвитку дітей та ефективністю наданої допомоги.

2. Корекційно-розвиткова функція:

- Розроблення та реалізація індивідуальних програм розвитку: створення ІПР для дітей з ООП, що включають індивідуальні цілі, завдання та методи роботи, спрямовані на корекцію порушень розвитку та формування необхідних навичок [6].
- Проведення корекційно-розвиткових занять: організація індивідуальних і групових занять із дітьми, спрямованих на розвиток пізнавальної сфери, мовлення, дрібної моторики, соціально-комунікативних навичок, емоційної регуляції [1].
- Надання психологічної допомоги: робота з дітьми, які мають емоційні труднощі, адаптаційні проблеми, поведінкові порушення.

3. Консультативно-просвітницька функція:

- Консультування батьків: надання кваліфікованих консультацій батькам із питань виховання, навчання та розвитку дітей, особливо тих, які мають особливі освітні потреби. Допомога в розумінні індивідуальних особливостей дитини та формуванні адекватних стратегій взаємодії [20].
- Просвітницька робота з педагогами: проведення семінарів, тренінгів, консультацій для вихователів та інших фахівців ЗДО з питань інклюзивної освіти, психолого-педагогічних

аспектів розвитку дітей, методів корекційно-розвиткової роботи [7].

- Формування толерантного ставлення: сприяння формуванню інклюзивного середовища в ЗДО, підвищення обізнаності всіх учасників освітнього процесу щодо потреб дітей з ООП та важливості їхньої інтеграції [2].

4. Організаційно-методична функція:

- Координація діяльності фахівців: забезпечення взаємодії та співпраці між психологом, дефектологом, логопедом, вихователями та іншими спеціалістами ЗДО, які працюють із дітьми [16].
- Ведення документації: оформлення та ведення необхідної документації (протоколи засідань КППС, індивідуальні програми розвитку, висновки, рекомендації).
- Участь у розробленні індивідуального освітнього маршруту: співпраця з ІРЦ, батьками та педагогами для формування оптимального освітнього маршруту для дітей з ООП [10].
- Підвищення кваліфікації: постійне оновлення знань і вдосконалення професійних навичок фахівців КППС [7].

5. Превентивна функція:

- Попередження виникнення проблем: раннє виявлення чинників ризику, які можуть негативно впливати на розвиток дитини, та розроблення заходів щодо їх усунення.
- Формування позитивного психологічного клімату: створення атмосфери довіри, взаєморозуміння та підтримки в колективі ЗДО.

Рекомендації для вихователів

1. Активна участь у діагностиці та спостереженні:

- Будьте уважними спостерігачами: систематично фіксуйте особливості розвитку дітей: їхню поведінку, взаємодію з однолітками та дорослими, навчальні успіхи та труднощі, емоційний стан. Звертайте увагу на будь-які зміни.
- Діліться інформацією: оперативно надавайте членам КППС (психологу, дефектологу, логопеду) усі зібрані дані. Ваші спостереження – це цінний матеріал для встановлення потреб дитини та розроблення індивідуального підходу.
- Використовуйте рекомендовані інструменти: застосовуйте запропоновані фахівцями форми спостережень, анкети чи чек-листи для більш структурованого збору інформації.

2. Упровадження індивідуального підходу:

- Вивчайте та застосовуйте ІПР: ретельно ознайомтеся з індивідуальною програмою розвитку кожної дитини з ООП.

Чітко розумійте цілі, завдання та методи роботи, визначені фахівцями.

- Адаптуйте освітній процес: модифікуйте навчальні матеріали, методи викладання та організацію діяльності відповідно до рекомендацій КППС та індивідуальних потреб дитини. Це може стосуватися темпу роботи, обсягу завдань, використання наочності тощо.
- Створюйте сприятливе середовище: забезпечте комфортну й безпечну атмосферу в групі, де кожна дитина почувається прийнятою та успішною. Підтримуйте позитивні стосунки між дітьми.

3. Ефективна комунікація та співпраця:

- Будьте відкритими до обговорень: активно беріть участь у засіданнях КППС, відкрито висловлюйте свої думки, діліться досвідом і ставте запитання.
- Підтримуйте зв'язок із фахівцями: регулярно спілкуйтеся з психологом, дефектологом, логопедом. Уточнюйте незрозумілі моменти, отримуйте консультації та рекомендації щодо роботи з конкретною дитиною.
- Взаємодійте з батьками: співпрацюйте з батьками, інформуйте їх про успіхи та труднощі дитини, надавайте поради щодо закріплення навичок вдома. Пам'ятайте, що батьки – повноправні члени команди.
- Створюйте єдину стратегію: працюйте в тандемі з асистентом вихователя, якщо такий є, забезпечуючи послідовність і узгодженість дій.

4. Постійний професійний розвиток:

- Навчайтесь та вдосконалюйтесь: відвідуйте семінари, тренінги, вебінари з питань інклюзивної освіти, роботи з дітьми з ООП, застосування корекційно-розвиткових методик.
- Вивчайте нові підходи: ознайомлюйтесь із сучасною літературою, статтями та передовим досвідом у сфері психолого-педагогічного супроводу.
- Використовуйте супервізію: не соромтеся звертатися за підтримкою та порадами до більш досвідчених колег або фахівців.

Рекомендації для асистентів вихователів

1. Глибоке розуміння та підтримка дитини:

- Вивчайте Індивідуальну програму розвитку: ретельно ознайомтеся з ІПР кожної дитини з ООП, з якою ви працюєте.

Це ваш головний орієнтир. Розумійте цілі, завдання та рекомендовані методи роботи.

- Створюйте сприятливе середовище: допомагайте створити в групі атмосферу прийняття, підтримки та безпеки для всіх дітей, особливо для тих, хто має особливі потреби. Підтримуйте позитивні взаємини між дітьми.
- Будьте поруч: забезпечуйте індивідуальну підтримку дитині під час занять, ігор та інших видів діяльності. Допомагайте їй адаптуватися до нового середовища й виконувати завдання.
- Допомагайте в адаптації: надавайте допомогу в засвоєнні правил і норм поведінки, у подоланні комунікативних і соціальних труднощів.

2. Ефективне спостереження та зворотний зв'язок:

- Ведіть систематичні спостереження: фіксуйте динаміку розвитку дитини: її реакції на різні ситуації, успіхи у виконанні завдань, труднощі, особливості поведінки, взаємодію з однолітками та дорослими.
- Діліться інформацією: регулярно й оперативно надавайте вихователю та іншим фахівцям КППС свої спостереження. Ваша інформація є цінним джерелом для оцінки прогресу дитини та коригування ІПР.
- Будьте уважними до деталей: навіть дрібні зміни в поведінці чи настрої дитини можуть бути важливими для фахівців.

3. Активна співпраця з вихователем і командою:

- Працюйте в тандемі з вихователем: обговорюйте щоденні завдання, плануйте спільні дії щодо підтримки дітей. Узгоджуйте свої дії, щоб забезпечити послідовність і єдність підходів.
- Взаємодійте з фахівцями КППС: якщо у вас виникають запитання щодо роботи з дитиною, звертайтеся за ро'ясненнями та рекомендаціями до психолога, дефектолога чи логопеда.
- Беріть участь у засіданнях: активно долучайтеся до обговорень на засіданнях КППС. Ваші спостереження та досвід є важливими для прийняття спільних рішень.
- Дотримуйтеся рекомендацій. Чітко виконуйте рекомендації та завдання, надані фахівцями КППС щодо індивідуальної роботи з дитиною.

4. Саморозвиток і професійне зростання:

- Розширюйте знання: зацікавтеся специфікою роботи з дітьми, які мають різні особливі освітні потреби. Читайте відповідну

літературу, дивіться вебінари, відвідуйте тренінги, якщо є така можливість.

- Запитуйте та навчайтеся: не соромтеся ставити запитання колегам і фахівцям. Кожен досвід є можливістю для навчання та вдосконалення.
- Будьте гнучкими: готовність адаптуватися до потреб дитини та рекомендацій команди – це важлива якість у вашій роботі.

Практичні інструменти роботи команди психолого-педагогічного супроводу:

Відомо безліч інших практичних інструментів, які допомагають КППС ефективно працювати з дітьми та їхнім оточенням. Ось кілька креативних і корисних прикладів:

1. «Мій день у малюнках» / «Соціальні історії».

Що це? Це візуальні інструменти, які допомагають дітям зрозуміти послідовність подій, правила поведінки або нові ситуації.

- «Мій день у малюнках»: персональний візуальний розклад дня дитини за допомогою карток із малюнками або фотографіями.
- «Соціальні історії»: короткі розповіді з картинками, що описують певну соціальну ситуацію, емоції, дії та очікування.

Як це працює на прикладі?

Мета: допомогти дитині з ООП (особливо з розладами аутистичного спектра, гіперактивністю) краще орієнтуватись у часі, просторі, зрозуміти соціальні норми та зменшити тривожність.

Наповнення:

- «Мій день у малюнках»: для дитини, яка має труднощі з переходом від однієї діяльності до іншої, психолог разом із вихователем створюють набір карток: «Прихід у садок», «Ранкове коло», «Сніданок», «Заняття», «Прогулянка», «Тиха година» тощо. Картки кріпляться на вертикальній дошці, дитина може пересувати позначку, розуміючи, що буде далі.
- «Соціальна історія»: для дитини, яка боїться відвідувати стоматолога або має труднощі з діленням іграшок. Наприклад, історія «Коли я ділюся іграшками»: «Я граюся машинкою. Мій друг [ім'я] теж хоче гратися машинкою. Я можу запропонувати йому свою машинку. Це добре. Мій друг буде щасливий». Кожна фраза супроводжується простою ілюстрацією.

Використання: застосовують вихователі та асистенти вихователя протягом дня. Вони допомагають дитині передбачати події, зрозуміти послідовність дій та вчитися відповідної поведінки в соціальних ситуаціях.

2. «Коробка ресурсів» / «Сенсорний кошик».

Що це? Набір предметів і матеріалів, спеціально підібраних для заспокоєння, стимуляції сенсорних систем або переключення уваги дитини.

Як це працює на прикладі?

Мета: навчити дитину самостійно регулювати свій емоційний стан, зменшувати стрес, або навпаки, стимулювати чутливість.

Наповнення:

- «Коробка ресурсів» (для заспокоєння): може містити м'який плед, невеликі м'які іграшки, сенсорні м'ячики (з шипами, гладкі), «антистрес» іграшки, невеликий ліхтарик, картки із зображеннями спокійних місць, м'ятний або лавандовий ароматичний саше.
- «Сенсорний кошик» (для стимуляції/дослідження): може містити предмети різної текстури (пухнасті, шорсткі, гладкі), шумові іграшки, ароматичні баночки, дрібні предмети для перебирання (квасоля, крупи в контейнері).

Використання: вихователь або асистент пропонує дитині доступ до цієї коробки/кошика в моменти підвищеної тривожності, сенсорного перевантаження або, навпаки, недостатньої стимуляції. Фахівці КППС надають рекомендації щодо вмісту та використання.

3. «Дерево цілей» для команди.

Що це? Візуальний інструмент для спільного планування та відстеження виконання командних цілей.

Як це працює на прикладі?

Мета: забезпечити прозорість, спільне розуміння пріоритетів і підвищити відповідальність кожного члена КППС.

Наповнення – великий плакат або дошка у формі дерева:

- Коріння: місія та цінності команди (наприклад, «Всебічний розвиток кожної дитини»).
- Стовбур: стратегічні цілі на рік (наприклад, «Упровадження нових корекційних методик», «Підвищення рівня залученості батьків»).
- Гілки: конкретні проєкти або ініціативи, що ведуть до досягнення стратегічних цілей (наприклад, «Розробка серії майстер-класів для батьків», «Адаптація ігор для дітей з ООП»).
- Листя/плоди: індивідуальні завдання та показники успіху для кожного члена команди (наприклад, «Вчитель-логопед: розробити 5 нових ігор для розвитку фонематичного слуху до кінця місяця», «Практичний психолог: провести 3 тренінги для педагогів з емоційної регуляції»).

Використання: команда збирається один раз на місяць (або квартал) для оновлення «Дерева цілей», відзначає виконані завдання, планує нові. Це візуально демонструє прогрес та допомагає зосередитися на ключових напрямках.

4. «Коло підтримки» / «Мережа підтримки».

Що це? Графічне зображення всіх людей та ресурсів, які оточують дитину й надають їй підтримку.

Як це працює на прикладі?

Мета: візуалізувати всю систему підтримки дитини, виявити прогалини та посилити взаємодію між учасниками.

Наповнення: на великому аркуші паперу в центрі малюється дитина. Навколо неї концентричні кола:

- Найближче коло (сім'я): батьки, брати/сестри.
- Друге коло (безпосереднє оточення в ЗДО): вихователь, асистент вихователя, фахівці КППС.
- Третє коло (інші важливі люди та організації): лікарі, терапевти поза ЗДО, інші родичі, друзі сім'ї, фахівці ІРЦ.
- З'єднуючі лінії: вказують на наявні зв'язки та їхню міцність.

Використання: цей інструмент створюється КППС разом із батьками дитини. *Обговорення «Кола підтримки» допомагає:*

- Виявити, хто є найважливішим для дитини.
- Зрозуміти, чи всі потенційні ресурси задіяні.
- Спланувати, як можна посилити слабкі зв'язки або залучити нових учасників до підтримки дитини.
- Допомогти батькам відчувати, що вони не самотні у своїх зусиллях.

Організація ефективної роботи команди психолого-педагогічного супроводу є необхідною умовою якісної інклюзивної освіти. Від злагодженої взаємодії фахівців, педагогів, асистентів і батьків залежить не лише освітній успіх дитини з особливими освітніми потребами, а й також її комфорт, безпека та емоційне благополуччя. *Комплексний підхід, індивідуалізація навчання, своєчасна діагностика, фахова підтримка та готовність до співпраці – ключові елементи результативної роботи команди супроводу.*

Запровадження рекомендованих методів і практичних інструментів дає змогу створити середовище, у якому кожна дитина має змогу розвиватися, навчатися та реалізовувати свій потенціал. Це відповідає не лише законодавчим нормам, а й моральним цінностям сучасного суспільства, яке прагне до рівності, інклюзії та поваги до особистості.

*Вітрук А.С.,
методист Ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти
КВНЗ “Харківська академія неперервної освіти”
levatskaya53b@gmail.com*

Налагодження співпраці між педагогічними працівниками та батьками дітей з ООП

Питання ефективної взаємодії між учителем і батьками ніколи не втрачало свої актуальності. А особливо нині, коли авторитарна модель співпраці не лише морально застаріла, а й приховує чимало загроз, яким не місце у ХХІ столітті [21]. Адже система, у якій вихователь або батьки безапеляційно диктують свої умови оточуючим, лише вносить деструктив до навчального процесу. Щоб змінити ситуацію на краще, все більше дошкільних колективів України починають утілювати в життя ідеї педагогіки партнерства [20; 21].

Партнерство в дошкільному закладі має базуватися на засадах добровільності, рівності, порозуміння та взаємодопомоги. Права й обов'язки учнів, батьків і вчителів треба чітко формулювати, а головне – усвідомлювати та захищати. Саме так зусилля кожного з них будуть спрямовані на досягнення спільної мети.

Співпраця між вихователями й батьками дітей з особливими освітніми потребами (ООП) – це ключовий чинник успішного розвитку дитини. Нижче наведено рекомендації, які допоможуть вибудувати ефективну та довірливу взаємодію [13].

Загальні принципи співпраці:

1. Партнерство на рівних. Вихователі й батьки – це команда. Кожен має свій досвід і знання: педагоги – фахові, батьки – особистісні. Варто поважати обидві сторони.
2. Відкритість і довіра. Регулярне, щире спілкування без осуду. Батьки мають знати, що вихователь їх підтримує, а не оцінює.
3. Безперервний діалог. Спілкування не повинно обмежуватися лише кризовими ситуаціями або формальними зборами. Варто будувати постійний контакт: телефон, месенджери, електронна пошта, щоденник спостережень.

На цих принципах вибудовується ефективна взаємодія між педагогічним колективом закладу дошкільної освіти та батьками дітей з особливими освітніми потребами, основні компоненти якої представлено на рисунку 1.

Рис. 1. Компоненти взаємодії між педагогічним колективом закладу дошкільної освіти та батьками дітей з особливими освітніми потребами

Рекомендації для вихователів:

1. Зустрічі з батьками:

- організуйте індивідуальні бесіди з акцентом на позитивних досягненнях дитини;
- пояснюйте батькам суть інклюзивної освіти, їхню роль у ній;
- уникайте фахової термінології без пояснень.

2. Залучення батьків:

- залучайте до створення індивідуальної програми розвитку;
- запропонуйте спільні заходи, наприклад, майстер-класи, сімейні свята, тематичні зустрічі;
- заохочуйте батьків до обміну досвідом один з одним (психологічні групи підтримки).

3. Підтримка й навчання:

- надавайте батькам поради з адаптації вдома, ресурси для навчання (розвивальні ігри, вправи);
- запрошуйте спеціалістів (логопедів, психологів) для консультацій [13].

Рекомендації для батьків:

1. Будьте відкритими до зворотного зв'язку.
2. Діліться спостереженнями про поведінку дитини вдома – це допоможе педагогу краще зрозуміти потреби дитини.
3. Підтримуйте навчання вдома, використовуючи поради педагога.
4. Висловлюйте свої переживання – це нормально, і педагогічна команда має вас підтримати.

Практичні інструменти для співпраці:

- спільний щоденник спостережень;
- таблиця досягнень дитини;
- онлайн-анкети для зворотного зв'язку;
- група в месенджерах.

Форми конструктивної комунікації з батьками дітей з ООП

Для успішного інклюзивного навчання батьки мають стати частиною дошкільної команди. Проте налагодити з ними співпрацю іноді є складним завданням. *Для формування конструктивної комунікації з батьками дітей з ООП важливо:* слухати їхні потреби, надавати інформацію про прогрес дитини, бути відкритими до діалогу та підтримувати позитивний, емпатичний підхід. Регулярні зустрічі та зворотний зв'язок також сприяють зміцненню партнерства. Конструктивна комунікація з батьками дітей з ООП включає відкритість, активне слухання, надання конкретної інформації та підтримки. Це може бути реалізовано через індивідуальні бесіди, консультації, батьківські збори, інші форми взаємодії.

Основні форми конструктивної комунікації з батьками дітей з ООП:

1. Регулярні індивідуальні зустрічі (консультації).

Мета: обговорити досягнення, труднощі, надати рекомендації.

Особливості:

- Тон – доброзичливий, емпатійний.
- Фокус – на сильних сторонах дитини.
- Конструктивні пропозиції, а не лише проблеми.

Наприклад: *«Ми помітили, що Софійка значно краще концентрується, коли має чіткий план дій. Можливо, варто спробувати використовувати подібні графіки і вдома?»*

2. Щоденники спостережень / зворотного зв'язку:

- форма: зошит, електронний щоденник або месенджер;
- призначення: коротке інформування батьків про важливі моменти: настрій, взаємодію, досягнення.

Важливо: Зберігати баланс – і про труднощі, і про позитив.

3. Інформаційні зустрічі / тренінги для батьків:

- Теми: особливості розвитку, методи підтримки вдома, адаптації до змін.
- Мета: підвищення поінформованості, розвиток довіри та спільного бачення.

4. Спільне складання ІПР:

- форма: залучення батьків до планування цілей, методів, форм навчання;

- цінність: батьки почуваються почутими, стають активними партнерами.

5. *Участь у дошкільному житті:*

- запрошення на відкриті уроки, свята, проекти;
- формування відчуття спільноти та включення родини в процес навчання.

6. *Комунікація через месенджери або електронну пошту:*

- для оперативного вирішення питань;
- має бути етична, з дотриманням професійних меж.

7. *Рефлексивні бесіди та підтримки:*

- іноді батькам потрібно просто висловитися;
- педагог може стати не лише інформатором, а й підтримкою [13].

Принципи, які лежать в основі конструктивної комунікації:

- повага до досвіду батьків: вони найкраще знають свою дитину;
- прозорість: чесно, але делікатно;
- регулярність: не лише при «проблемах»;
- партнерство, а не наставництво.

Безбар'єрна мова – ключ для ефективного спілкування в умовах інклюзивності!

Розглянемо основні принципи безбар'єрної мови.

1. Людина – передусім.

Замість:

- *інвалід, аутист, даун, епілептик...*

Вживаємо:

- *людина з інвалідністю, людина з аутизмом, людина із синдромом Дауна.*

Це допомагає не зводити особистість до однієї риси чи діагнозу.

2. Нейтральність і точність:

- *страждає на ДЦП;*
- *має діагноз ДЦП або людина з ДЦП.*

Важливо не викликати жалість чи страх, бо це посилює стигму.

3. Зрозумілість:

- використання простих, доступних слів;
- адаптація мови під вікові та пізнавальні особливості слухача.

4. Уникання стигматизуючих форм.

Не варто вживати: *розумово відсталий, психічно хворий, ненормальний.*

Краще сказати: *людина з ментальними порушеннями; людина з розладом психіки; людина, яка потребує психосоціальної підтримки*

5. Гендерна чутливість:

- лікарі повинні...
- лікарі й лікарки повинні... (або: медичні працівники та працівниці)

Чому це важливо?

1. Змінює суспільні уявлення: мова формує ставлення.
2. Сприяє інклюзії: кожна людина почувається прийнятою.
3. Зміцнює довіру: поважна мова відкриває діалог.
4. Навчає емпатії: особливо в шкільному та освітньому середовищі

[2].

Приклади безбар'єрної комунікації наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Як говорити з точки зору безбар'єрності

Недоречно	Безбар'єрно
«інвалід»	«людина з інвалідністю»
«аутист»	«людина з аутизмом»
«відсталий учень»	«учень, який потребує підтримки»
«жертва ДЦП»	«людина з діагнозом ДЦП»
«старий»	«людина похилого віку»
«неповноцінна дитина»	«дитина з особливими освітніми потребами»

Підсумовуючи зазначене вище, робимо висновок, що безбар'єрна мова є ключем до ефективного спілкування, інклюзивності та рівних можливостей для всіх. Вона дозволяє уникнути дискримінації та поважати гідність кожної людини. Безбар'єрна мова – це не лише питання юридичних норм, а й морального принципу та культурної норми, яка сприяє створенню безбар'єрного суспільства.

*Чотій Тетяна,
методист Ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти
КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»
tanyachotiy@gmail.com*

Рекомендації щодо планування корекційно-розвиткової роботи за комплексною програмою розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом «РОЗКВІТ»

Проблема аутизму стає все більш актуальною для сучасної спеціальної та корекційної педагогіки. За останній час спостерігається збільшення кількості випадків порушення розвитку в дітей, часто важкої

та ускладненої форм. Не викликає сумнівів, що основною причиною цього феномену є вплив несприятливих середовищних і генетичних факторів.

Тенденція до збільшення випадків аутизму є загальною, тому виникла необхідність створення програми навчання дітей з діагнозом *розлад аутистичного спектра (далі РАС)* та аутичними проявами в поведінці. При роботі фахівець (консультант) центру спиралася на поведінкову терапію, як один з основних підходів до корекції порушень поведінки різної природи. Цей напрям має добре розроблену експериментальну й практичну базу. *Сьогодні поведінковий підхід здобуває все більшу популярність і широко застосовується для корекції порушень поведінки при аутизмі в багатьох країнах світу.* Цей підхід є незамінним на початковому етапі роботи. Систематична комплексна психолого-педагогічна корекція дітей з РАС можлива лише в спеціально створених умовах, коли є можливість простежити динаміку розвитку кожної дитини.

Мета програми «Розквіт» – формування в дітей з РАС початкових знань і практичних умінь, що сприяють побутовій та соціальній адаптації. Ця програма – необхідний компонент організації навчального процесу, створений з урахуванням особливостей дітей з аутичними проявами, відповідає комплексній програмі розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом «Розквіт» [6]. За основу взято план корекційно-розвиткової роботи (автори: Л.О. Юрченко, Л.В. Олтаржевська, Т.А. Малюченко). Планування розраховане на 5 рівнів (тобто 5 років навчання та виховання в ЗДО), по 72 години на кожен рівень. Якщо дитина при вступі до ЗДО має 2-3 рівень підтримки, то навчання за програмою можна почати з більш складнішого рівня. Це планування створене для вчителя-логопеда та вчителя-дефектолога [5].

Реалізація програми здійснюється з урахуванням особливостей розвитку осіб із розладом аутистичного спектра. Компенсація особливостей розвитку досягається шляхом організації навчання різних за рівнем складності видів праці, з урахуванням інтересів вихованців, відповідно до їхніх психофізичних можливостей, з використанням індивідуального підходу, емоційно-благополучного клімату в групі, різноманітних форм діяльності, ситуацій успіху, забезпеченням близької та зрозумілої мети діяльності, використанням різних видів допомоги, стимуляції пізнавальної активності, використання ігрових прийомів, дидактичних ігор, розвитку психічних процесів.

Навчальна поведінка. Найпершим завданням навчання є формування так званої «навчальної поведінки». «Навчальна поведінка» – це така поведінка, коли дитина адекватно реагує на запропоновані їй вимоги, використовує запропоновані іграшки й посібники соціально

прийнятним образом. При цьому погляд її повинен бути спрямований або на дорослого (або іншу дитину, якщо це групове заняття), або на предмети, які використовуються для гри чи навчання. Оскільки термін «навчальна поведінка» є чисто описовим, варто зупинитися більш докладно на його складових.

Отже, як відзначають науковці, дитина відповідає на прохання й вимоги дорослого адекватно, якщо вона дивиться вбік того, хто говорить, демонструє розуміння зверненого до неї мовлення, виконує запропоновані інструкції або відповідає на репліки й питання. Якщо дитина не реагує на слова, не повертається, не робить того, про що її просять, то така поведінка не є навчальною. Для того щоб навчальну поведінку можна було сформулювати, необхідно, щоб дитина попередньо навчилася виконувати рухи за наслідуванням дорослого; дотримуватися вербальних інструкцій.

Однією з базових навичок у роботі з дітьми вважається наслідування. Нормотипові діти починають наслідувати в грі та при взаємодії з близькими, наслідування є природною частиною цієї взаємодії. Для дітей з аутизмом подібний шлях навчання часто виявляється неможливим: вони не зацікавлені в наслідуванні. Водночас без уміння діяти за зразком неможливе навчання дитини в групі. Вона важко опановує більш складні (особливо соціальні) навички.

Інструкції. Щоб навчити дитину виконувати інструкції, насамперед, необхідно з'ясувати, що дитина може зробити на прохання дорослого. Як правило, діти з важкими порушеннями поведінки або зовсім не виконують інструкції, або роблять це тільки в тих випадках, коли самі зацікавлені в результаті виконуваної дії. При виконанні простих інструкцій необхідно (особливо на початковому етапі) чітко організувати навчальну ситуацію. Вимовляючи інструкцію, дорослий повинен перебувати поруч із дитиною, розвернувши її обличчям до себе; стілець, на який її просять сісти, повинен перебувати за спиною дитини; предмет, що просять взяти, повинен лежати перед дитиною. Таким чином, ситуація повинна бути максимально зрозумілою для дитини, і коли вона стане виконувати найбільш прості інструкції, можна починати ускладнювати умови її навчання (збільшувати дистанцію між собою та дитиною на момент інструкції, відсувати стілець подалі від неї, розташовувати предмети на відстані, пропонувати вибір і т. д.). Після того, як дитина навчилася виконувати деякі звичні для неї дії та рухи, навички наслідування інструкціям використовуються для відпрацьовування правильної пози за столом і основ довільної уваги. Головна мета навчання на цьому етапі – сконцентрувати увагу дитини на основних компонентах навчальної ситуації, навчити її контролювати свою позу під час заняття. Як правило, на цьому етапі виникає багато

труднощів – це пов'язано з тим, що вимоги, які пропонуються дитині, є для неї новими й незрозумілими. Тому дуже важливо на цьому етапі зробити процес навчання максимально привабливим за рахунок сильних позитивних стимулів.

Зоровий контакт у ситуації навчання. Потрібно відзначити, що хоча погляд в очі є важливою умовою та одночасно показником зосередження дитини, виконання цієї інструкції може виявитися занадто важким для деяких дітей. Є багато різних точок зору щодо спрямованого навчання дивитися в очі. Деякі фахівці не без підстави побоюються, що вимога «Подивись на мене» призведе до негативної реакції дитини та зменшить можливість спонтанного зорового контакту в майбутньому. Деякі діти з аутизмом у відповідь на інструкцію «Подивись на мене» починають переводити свій погляд у будь-якому напрямку, завзято уникаючи одного – очей того, хто просить їх подивитися. Іноді це пов'язано з особливою чутливістю до людського погляду, тому треба, по можливості, уникати інструкції «Подивись на мене», використовуючи інші прийоми для залучення зорової уваги дитини. Однак при важких порушеннях поведінки часто буває просто необхідно сформувати зоровий контакт.

Перебіг корекційно-розвиткового процесу неможливий без зацікавленого ставлення до нього, очікування позитивної динаміки розвитку дитини. В обраному контексті педагогам і батькам важливо навчитися бачити найменші зміни й бажані зрушення в проявах дитини, фіксувати їх і обговорювати.

Зрозуміло, що ефективність психолого-педагогічного та корекційно-розвиткового впливу залежить від низки чинників, серед яких: ступінь важкості ускладнень у розвитку дитини; період початку корекційної роботи, точність поставлених корекційних задач; особливості організації корекційно-розвивального процесу; професійний і особистісний досвід фахівця.

Досвід показує, що корекційна допомога має здійснюватися досить інтенсивно впродовж тривалого часу. Окрім того, позитивна динаміка розвитку дитини безпосередньо залежить від установаження ефективної взаємодії фахівця як із дитиною, так і з її родиною. розуміння близькими особливостей кожного етапу розвитку дитини, активного й послідовного долучення їх до корекційно-розвивального та навчального процесів.

При використанні вправ з означеної програми спеціалісту обов'язково необхідно врахувати специфічну поведінку окремої дитини та будувати програму занять відповідно до неї.

Специфічні особливості дітей з аутизмом, які слід урахувати у вправах:

1. Виражена перевага певним продуктам харчування. Це означає, що самостійний прийом їжі може засвоюватися за допомогою лише цих продуктів.

2. Недостатньо розвинене або відсутнє мовлення, що заважає дітям з РАС розуміти нічим не підкріплену мовну інструкцію. Чіткі жести й візуальна демонстрація завдань допомагають дітям швидше зрозуміти, що від них вимагають.

3. Постійна потреба у сталості або чітке дотримання корисних звичок. Якщо дитина набула навичку в специфічній ситуації, то її важко перенести в іншу ситуацію та пристосувати до нових умов.

4. Реакція дитини на різні запахи, відчуття вологості, холоду, голоду або болі можуть бути сильно загальмовані або взагалі відсутні під час занять.

5. Обмежений період уваги. Це вимагає від спеціалістів дуже чітко організовувати навчальні ситуації, що поєднують увагу дитини з візуальними та слуховими сигналами.

Фахівцю, який буде працювати за означеною програмою, слід пам'ятати, що окремі елементи кожної вправи було розроблено відповідно до конкретної дитини, їх не можна автоматично перенести на іншу без урахування індивідуальних особливостей.

Програма сприяє соціальному та комунікативному розвитку дитини з аутизмом; розвитку таких важливих процесів, як наслідування та сприйняття, які є основою подальшого розвитку психічних процесів і здатності до навчання, розвитку здатності дитини інтегрувати сенсорну інформацію різних рівнів, сприймання для формування адекватної картини світу. По закінченню програми дитина навчиться справлятися з поведінковими та емоційними проблемами, які впливають на її розвиток і адаптацію в групі.

*Каспер Ірина,
фахівець-консультант Дворічанського інклюзивно-ресурсного центру
Дворічанської селищної ради Куп'янського району Харківської області,
irynakasper92@gmail.com*

Список використаних і рекомендованих джерел

1. Бондар В. І. Спеціальна педагогіка: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2020.
2. Довідник безбар'єрності [Електронний ресурс]. Ініціатива Офісу першої леді України Олени Зеленської. URL: <https://bf.in.ua/> – назва з екрана.
3. Закон України «Про освіту» № 2145-VIII, 2017 р. (із змінами).
4. Закон України «Про дошкільну освіту» № 3788-IX, 2024 р. (із змінами).
5. Каспер І. О. План корекційно-розвиткової роботи за комплексною програмою розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом «Розквіт» [Електронний ресурс]. 2025. 101 с. URL: https://drive.google.com/file/d/1DNTK0uBfPPtmzmixXhyXthUz-eoJC/view?usp=drive_link
6. Комплексна програма розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом «Розквіт» (Гриф надано Міністерством освіти і науки України від 04.04.2013 № 1/11-6544). Київ, 2013.
7. Кульчицька О. І., Левченко С. В. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі. Київ: Освіта України, 2021.
8. Лист Міністерства освіти і науки України від 30.12.2021 № 1/23180-21 «Про визначення рівня підтримки у дітей з особливими освітніми потребами, які здобувають дошкільну освіту в інклюзивних групах».
9. Лист Міністерства освіти і науки України від 08.06.2022 №4/1196-22 «Методичні рекомендації щодо визначення освітніх труднощів та рівнів підтримки у дітей раннього та дошкільного віку».
10. Лист Міністерства освіти і науки України від 15.06.2022 №1/6435-22 «Щодо забезпечення освіти осіб з особливими освітніми потребами».
11. Лист Міністерства освіти і науки України від 19.08.2022 № 1/9540-22 «Щодо асистента учня (дитини) в закладах освіти».
12. Лист Міністерства освіти і науки України від 03.08.2023 № 1/11479-23 «Про методичні рекомендації «Безпечне освітнє середовище: Надання індивідуальної підтримки учням з особливими освітніми потребами під час підготовки до реагування на надзвичайні ситуації»
13. Лист Міністерства освіти і науки України від 27 серпня 2024 р. № 1/15368-24 «Щодо організації освітнього процесу в 2024/2025 навчальному році у закладах дошкільної освіти».

14. Махінчук, І. В. Особливості взаємодії з батьками дітей з ООП у закладах дошкільної освіти. *Інклюзивна освіта в Україні*. 2020. № 2. С. 25–30.

15. Наказ Міністерства освіти і науки України від 01 жовтня 2010 р. № 912 «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання».

16. Наказ Міністерства освіти і науки України від 17.11.2021 № 1236 «Про затвердження Умов допуску асистента учня (дитини) до освітнього процесу для виконання його функцій та вимог до нього».

17. Наказ Міністерства освіти і науки України від 09.12.2024 № 1713 «Про затвердження Положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами, яка здобуває дошкільну освіту».

18. Постанова Кабінету Міністрів України від 10.04.2019 № 530 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти».

19. Постанова Кабінету Міністрів України від 4 квітня 2025 р. № 381 «Про затвердження Порядку утворення та функціонування спеціальних груп вихованців закладів дошкільної освіти».

20. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 527-р від 07 червня 2024 р. «Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024 – 2026 роки».

21. Романюк Н. Педагогіка партнерства: сучасне бачення взаємодії з родинами. *Психолог*. 2022. № 1. С. 18–21.

22. Сидоренко О. М. Партнерство у дошкільній освіті: теоретичні та практичні аспекти. *Дошкільна освіта*. 2021. № 3. С. 12–17.

**Методичні рекомендації
щодо створення інклюзивного простору
в закладах дошкільної освіти**

(електронне видання)

Редактор: *Тетяна Писаренко*

Технічне редагування: *Севіль Семисошенко*

Харківська академія неперервної освіти
61057, м. Харків, вул. Григорія Сковороди, 24,
тел. / факс (057) 731-21-31,
E-mail: kvnz.hano@gmail.com
Web-сайт: edu-post-diploma.kharkov.ua